

Spolupráce v oblasti životního prostředí jako nástroj řešení konfliktů: Historie a kritika přístupu

ŠÁRKA WAISOVÁ

Environmental Cooperation as an Instrument of Conflict Resolution: The History and Criticism of the Approach

Abstract: The text is concerned with the idea of using environmental cooperation as a conflict transformation instrument. In the first part the text introduces the history of the idea, and in the second part the text researches the theoretical and methodological problems of the approach and introduces and analyzes the main challenges the contemporary research on it faces. Nevertheless, the problems and weaknesses of the idea of using environmental cooperation as a conflict transformation instrument, which are discussed in the text, moderate the optimism that was originally connected with the approach. It seems that the transformative peacebuilding potential of environmental cooperation is at least unclear and needs further research.

Key words: environmental cooperation, environmental peacebuilding, cooperation in conflict areas, conflict resolution, conflict transformation, history of the approach.

Životní prostředí jako politické téma má krátkou, ale bohatou historii. Environmentální témata pronikala do politické agendy od poloviny šedesátých let 20. století, a to v různých podobách. Jednou z nejnovějších je myšlenka využít environmentální spolupráci jako nástroj transformace a řešení konfliktů. Ta se objevila v devadesátých letech v souvislosti se snahou hledat účinnější nástroje řešení konfliktů (Crocker 2011: 5). Zatímco vztah životního prostředí a bezpečnosti a environmentálních témat jako příčin konfliktů je zkoumán již poměrně dlouho a je dobře analyzován a popsán (srovnej například Ronnefeldt 1997; OECD 2000; Gleditsch 1998; Baechler et al. 1995), názor na vztah mezi životním prostředím a řešením konfliktů prochází v posledních dvou desetiletích dynamickými změnami a dosud není příliš ukotven, analyzován ani popsán. Tato skutečnost souvisí s několika faktory, jimiž jsou: 1) novost tématu, 2) velká provázanost mírových studií a řešení konfliktů s praxí (Reychler 2006), 3) dynamický vývoj oboru po skončení studené války symbolizovaný explozí aktivit propojujících konflikty s jinými sektory a tématy, jako je například rozvojová spolupráce a gender, a 4) v neposlední řadě absence uznávaných strážců oboru a snížení překážek pro vstup do oboru i praxe, což vedlo k rozvolnění disciplíny a vytvoření prostoru, kam může vstupovat každý (Crocker 2011: 3), včetně ochránců přírody, biologů či ekologických aktivistů.

V předloženém textu se budu zabývat tím, jak se vyvinula představa o možnosti využít environmentální spolupráci jako nástroj transformace a řešení konfliktů, a budu analyzovat slabiny a problémy tohoto přístupu. Motivací pro vznik tohoto textu byla skutečnost,

že chybí systematická a kritická analýza literatury zabývající se environmentální spoluprací jako nástrojem transformace a řešení konfliktů i kritická evaluace přístupu jako takového. Prvním počinem je nedávná studie Achima Maase, Alexandra Cariuse a Anji Wittichové (2013), která konstatuje, že v rámci literatury zabývající se environmentální spoluprací jako nástrojem transformace a řešení konfliktů neexistuje jedna koherentní škola či přístup, ale několik trendů, kolem nichž se shromažďují skupiny autorů. Tato studie však danou literaturu nehodnotí a nevyjadřuje se ani k přístupu samotnému. Postupovat budu prostřednictvím tzv. *state-of-the-art review*. Tradiční revize literatury se zaměřovala na akademické publikace. U mnoha témat tento přístup zůstává nadále relevantní. Avšak u řešení konfliktů, které má silnou praktickou dimenzi, produkují podstatnou část relevantních publikací aktéři mimo akademickou půdu, zejména mezinárodní vládní organizace a agentury, nevládní organizace, think-tanky a nezávislí badatelé na volné noze. Záběr předkládaného *state-of-the-art-review* je tudíž rozšířen mimo okruh čistě akademických textů.

Předložený text bude v první části strukturován chronologicky. Bude analyzovat, jak se v čase vyvíjely úvahy o vztahu mezi životním prostředím, bezpečností a konflikty. Cílem první kapitoly není duplovat již publikovaná *state-of-the-art review* (např. Ronnefeldt 1997; OECD 2000; Gleditsch 1998 nebo Maas – Carius – Wittich 2013), ale představit čtenáři kontext, z něhož vzešla myšlenka o využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů. Druhá a třetí část budou strukturovány tematicky. Druhá část se zabývá teoretickými a metodologickými problémy a nejasnostmi přístupu environmentální spolupráce jako nástroje transformace konfliktů. Třetí část se věnuje výzkumným výzvám a otázkám spojeným s představou o environmentální spolupráci jako nástroji transformace a řešení konfliktů. Součástí textu je jako příloha tabulka, která chronologicky shrnuje vývoj úvah o vztahu mezi environmentálními tématy, bezpečností, konflikty a jejich řešením. Tabulka mapuje období od padesátých let 20. století do současnosti a prezentuje vývoj v akademické oblasti i reakci politické sféry. Předložený text nepředstavuje empirickou analýzu využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů, neboť pro takovou analýzu nemáme dosud dostatečná data.

OD ENVIRONMENTÁLNÍ BEZPEČNOSTI K ENVIRONMENTÁLNÍM KONFLIKTŮM A JEJICH ŘEŠENÍ

Environmentální změny a přírodní zdroje jako bezpečnostní témata

Environmentální témata se do studia bezpečnosti dostávají v průběhu padesátých let, do agendy mezinárodní politiky pak v průběhu šedesátých let 20. století. Autoři jako například Harisson Brown (1954) se v tomto období zabývali vztahem mezi environmentálními změnami a bezpečností, aniž by však explicitně používali tuto terminologii. V průběhu šedesátých let lze pozorovat nárůst společenského, politického i badatelského zájmu o vztah mezi environmentálními změnami a bezpečností; někteří odborníci (například takzvaný Římský klub) začali upozorňovat na možné riziko vyčerpání neobnovitelných zdrojů a na negativní environmentální dopady průmyslového a demografického růstu na mezinárodní stabilitu. Na této vlně diskuse byla v roce 1972 vydána kniha manželů Meadowsových *Meze růstu (The Limits to Growth)*, která předznamenávala, že možnosti rozvoje lidských populací jsou omezené množstvím dostupných zdrojů. Ropné šoky v roce 1973 daly některým tezí Meadowsových za pravdu a otázka vztahu mezi bezpečností, dostupností zdrojů a stavem životního prostředí se stala námětem politických debat i akademického výzkumu. Zájem o dané téma vyrůstal nejen z *Mezí růstu* a bezprostřední zkušenosti s ropnými šoky, ale i z tehdejší situace v mezinárodní politice a společensko-politické transformace, která probíhala v zemích západní Evropy. V desetiletích následujících po druhé světové válce začalo v západoevropských společnostech docházet k mezigeneračnímu posunu od materialistických k postmaterialistickým hodnotám, což mělo mimo jiné

vliv na politické rozhodování, na institucionalizaci nových norem do státních struktur i formulování nových linií některých politik, například politiky environmentální (srovnej Inglehart 1997).

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let začala pronikat bezpečnostní témata do debat ekologů a environmentálních odborníků. Například dlouholetý propagátor ochrany životního prostředí a bývalý ředitel Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) Arthur H. Westing (1972 a 1976) opakovaně upozorňoval na negativní dopady vedení války na životní prostředí. V souvislosti s dopady vietnamské války a na pozadí uvolnění byly přijaty nové mezinárodní úmluvy o způsobech vedení války, které mimo jiné omezovaly či zakazovaly poškozování životního prostředí při přípravě na válku a při vedení války (srovnej tabulku v příloze).

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let se témata spojená se životním prostředím stala běžnou součástí mezinárodní agendy. V roce 1972 se konal první Summit Země, v roce 1973 vznikl Program OSN pro životní prostředí, v roce 1975 proběhla Konference OSN o lidských sídlech HABITAT a v roce 1982 Valné shromáždění OSN přijalo Světovou chartu životního prostředí (OSN 1982). V roce 1980 vydala komise OSN vedená Willy Brandtem zprávu *North – South: A Program for Survival* (Independent Commission on International Development Issues 1980), která hovoří o nutnosti spojit úvahy o rozvoji s ochranou životního prostředí a přírodních zdrojů, a v roce 1987 komise Gro Harlem Brundtlandové zprávu *Our Common Future*, v níž je v souvislosti s termínem „trvale udržitelný rozvoj“ artikulována nezbytnost ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů (World Commission on Environment and Development 1987).

Uvedené vnitrostátní i mezinárodní změny a události vedly k vzestupu takzvaných nových politických ideologií jako environmentalismu včetně hlubinného ekologismu či ekofeminismu a připravily půdu pro debatu o životním prostředí a přírodních zdrojích v bezpečnostních studiích. Za klíčový text, který artikuluje souvislost mezi bezpečností a životním prostředím, je považován článek Richarda Ullmana *Redefining Security* (1983). Podle Ullmana jsou nevojenské hrozby jako nedostatek surovin či přírodní katastrofy ničivější než hrozby vojenské, protože v jejich případě státu nepomůže žádná vojenská aliance ani odstrašení. Na Ullmana na přelomu osmdesátých a devadesátých let navázali další autoři, kteří myšlenku o vztahu bezpečnosti a životního prostředí dále rozvíjeli. „*Environmentální bezpečnost se objevila jako transnacionální myšlenka, jejímž jádrem byl předpoklad, že zhoršování kvality životního prostředí a vyčerpání neobnovitelných zdrojů se mohou stát zdrojem hrozeb pro bezpečnost jedince, skupin, společností, států, ekosystémů i mezinárodního systému*“ (Dabelko, citováno dle Ronnefeldt 1997: 474).

Nebudu zde detailně představovat jednotlivá díla, která se věnují analýze vztahu mezi bezpečností, životním prostředím a přírodními zdroji, ale pokusím se shrnout přístupy, které se postupně vygenerovaly. První vlna badatelů (například Tauchman Mathews 1989; Levy 1995 či tzv. Kodaňská škola, např. Buzan et al. 1998) se soustředila na výzkum vztahu mezi životním prostředím a národní bezpečností. Tito autoři považovali zhoršování životního prostředí a nedostatek přírodních zdrojů za hrozbu pro národní zájmy a hodnoty státu. Druhá vlna autorů (například Dyer 2001; Granzeier 1997; Barnett 2001) považuje životní prostředí za samostatný referenční objekt. Za něj považuje rovněž ekosystémy, ekologické procesy a ekologickou rovnováhu. Třetí vlna badatelů (Homer-Dixon 1991, 1994; Le Billon 2009; Rustad – Lujala – Le Billon 2012; Baechler et al. 1995; Gleick 1991, 1993) má pak za to, že zhoršování stavu životního prostředí (někteří autoři používají termín „environmentální změna“) a nedostatek přírodních zdrojů a nerostných surovin (tento stav označila takzvaná Torontská škola jako environmentální tiseň) se mohou stát příčinou vypuknutí konfliktu a/nebo že se přírodní zdroje a nerostné suroviny mohou stát hybnou silou konfliktu. Za zmínku zde stojí – vzhledem k našemu tématu – početně menší kritický proud vědců (Deudney 1997; Gleditsch 1998; de Soysa 2002;

Humphreys 2005; Brunnschweiler – Bulte 2008), kteří pochybovali o kauzálním řetězci, který postulovali výše zmínění autoři – to je *vysoká spotřeba zdrojů* → *zhoršování stavu životního prostředí* → *prohlubující se tíseň v oblasti zdrojů* → *větší soutěž* → *větší riziko násilí*. Například Deudney (1997) argumentoval, že konflikty o zdroje mohou vést k jejich společnému využívání a vzniku společných zájmů a že nedostatek zdrojů zapříčiněný zhoršováním stavu životního prostředí může vést ke společnému přístupu s cílem čelit degradaci.

Environmentální změny a nedostatek přírodních zdrojů jako příčiny konfliktů

Myšlenka environmentální tísně a tak zvaných konfliktních zdrojů se přenesla z bezpečnostních studií do studia konfliktů a začala od poloviny devadesátých let ovlivňovat zkoumání příčin konfliktů i přístupy k řešení konfliktů, které navíc začaly „přidávat“ do tohoto „roztoku“ úvahy o rozvoji, a to ekonomickém i trvale udržitelném (srovnej například Collier et al. 2003; Světová banka 2011). Tento směr vývoje je označován jako bezpečnostně-rozvojový nexus a bezprostředně souvisí s etablováním konceptu lidské bezpečnosti na půdě OSN. Zejména Program OSN pro rozvoj (UNDP) obhajoval koncept lidské bezpečnosti, který zahrnoval takzvanou svobodu od strachu (tj. ochranu jedince před politickými hrozbami) a takzvanou svobodu od nedostatku. Svoboda od nedostatku je v materiálech UNDP koncipována jako vzájemné propojení bezpečnosti jedince a možnosti osobního trvale udržitelného rozvoje, jehož součástí je i environmentální bezpečnost (*Human Development Report* 1994: 25). Ta zahrnuje ochranu jedince před degradací lokálních ekosystémů a globálními ekologickými změnami (*Human Development Report* 1994: 28–29). Důležitost a relevanci těchto témat v praxi obhajovali autoři (například již zmíněný Westing /1992/), kteří upozorňovali na nárůst počtu environmentálních uprchlíků a environmentální migraci.

Badatelé zabývající se konflikty rozpracovali vztah mezi životním prostředím a přírodními zdroji na jedné straně a příčinami, průběhem a řešením konfliktů na straně druhé do multidimenzionálního a komplexního rámce, v němž lze identifikovat čtyři široké proudy. První proud (například Homer-Dixon 1991, 1994; Baechler et al. 1995) dále pracoval s konceptem environmentální tísně a obohatil jej o myšlenky demografického růstu, klimatických změn a konfliktů o vodu (viz tabulka) a tvrdil, že zhoršování stavu životního prostředí, nedostatek přírodních zdrojů a nerostných surovin (environmentální změny) redukuje adaptační kapacity společností a podporují propuknutí násilného konfliktu. Druhý proud se domníval, že přírodní zdroje a nerostné suroviny mohou být využívány k prodlužování konfliktu, neboť umožňují bojujícím stranám získávat zdroje na vedení bojů (což je myšlenka spojená s úvahami o ekonomických příčinách konfliktů /Collier – Hoeffler 1998/ a vnitrostátními konflikty v Africe spojenými s tak zvanými krvavými diamanty /de Koning 2008/). Představitelé třetího proudu argumentovali, že nerovný přístup ke zdrojům, odepření přístupu ke zdrojům či nedostatečná kompenzace pro lokální komunity, jejichž zdroje jsou využívány, působí pocit krivdy, která se stává příčinou násilného konfliktu (Collier – Hoeffler 2004).

Z uvedených směrů vzešel čtvrtý proud (Baechler et al. 1995; Brock 1991; Conca – Dabelko 2002; Dabelko 2006; Matthew – Gaulin 2001; Rustad – Lujala – Le Billon 2012), který dospěl k závěru, že transformace a řešení konfliktů musí brát v úvahu environmentální změny a přírodní zdroje.

Ochrana životního prostředí a přírodních zdrojů jako prostor pro spolupráci v konfliktních oblastech

Řešení konfliktů, které se týkaly zdrojů nebo měly dopad na stav životního prostředí, mělo zahrnovat nově management životního prostředí včetně managementu zdrojů. Tento závěr se – ovlivněn myšlenkou, že ochrana životního prostředí je vitálním a společným

zájmem všech, že environmentální témata překračují politické hranice a ochrana přírodních zdrojů je politicky nekonfliktní téma, že je zjevné, že unilaterální přístup nic neřeší a environmentální témata mají potenciál katalyzovat spolupráci¹ (Brock 1991; Dabelko 2006; Haas 1990; Sadoff – Grey 2002) – přetavil v úvahu, že ochrana životního prostředí a společný management přírodních zdrojů mohou vytvořit prostor spolupráce a most mezi konfliktními komunitami, jehož prostřednictvím může dojít k oslabení či překonání animozit i v konfliktech, které se netýkají přímo přírodních zdrojů. Ke zformování čtvrtého proudu zásadním způsobem přispěla studie Aarona Wolfa (1997), jehož tým po testování více než 1800 případů ukázal, že státy sdílející vodní zdroje mají spíše tendenci spolupracovat, než vstupovat do konfliktu. Podle Wolfa a dalších mají přírodní zdroje kolaborativní potenciál. Konflikt a spolupráce nejsou opačnými póly jednoho spektra, ale mohou koexistovat a konfliktní komunity si mohou prostřednictvím environmentální spolupráce osvojit důvěru a určité mírotvorné návyky, které se „přelijí“ do politické oblasti. Podle Brocka (1991) má přeshraniční environmentální spolupráce potenciál stát se nezávislou proměnnou pozitivně ovlivňující světovou a regionální politiku, přičemž environmentální spolupráce může mít přímý vliv na regionální politiky, neboť pomáhá internalizovat normy, formovat regionální identity a zájmy, operacionalizovat rutinní mezinárodní komunikaci a marginalizovat přijatelnost použití síly. Zjednodušeně řečeno, konfliktní komunity by mohly prostřednictvím zkušeností získaných z environmentální spolupráce reformovat a přeměrovat svoje konvenční politické chování. Čtvrtý proud se začal konsolidovat kolem roku 2000, kdy vyšlo několik studií (Matthew – Halle – Switzer 2002; Conca – Dabelko 2002) prezentujících mírotvorné dopady environmentální spolupráce na vztahy mezi konfliktními komunitami a kdy se tato myšlenka uchytila na půdě významných mezinárodních organizací – konkrétně UNEP a OBSE. Byť se úvaze využít environmentální spolupráci jako nástroj transformace konfliktů dostává stále větší pozornosti a popularity, což se přetavilo do přístupu, který vystupuje pod různými názvy – environmentální peacebuilding (UNEP 2009 či ENVSEC n.d.) či environmentální budování důvěry (OBSE 2012), nemáme zatím – až na nepatrné výjimky (Luzi 2007; Gleditsch 2003; Bernauer et al. 2012) – žádné studie, které by se zabývaly systematicky mírotvorným potenciálem environmentální spolupráce a jejími formami v konfliktních oblastech, ani problémy, slabiny a negativními dopady tohoto přístupu. Mezi současnými badatelskými i *policy* analýzami převažují případové studie demonstující, že environmentální spolupráce v oblastech politických konfliktů existuje a funguje (Matthew – Halle – Switzer 2002; Conca – Dabelko 2002), anebo studie (například Ali 2005, 2007 či Westing 2001, 2010), které doporučují využít environmentální spolupráci jako nástroj transformace konkrétního konfliktu a navrhují její konkrétní podobu.

TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ PROBLÉMY ANALÝZY A APLIKACE ENVIRONMENTÁLNÍ SPOLUPRÁCE PŘI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ

Analýza a využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů jsou komplikovány několika teoretickými a metodologickými problémy. V této části se budeme věnovat třem oblastem mapujícím největší teoretické a metodologické problémy a slabiny výzkumu a využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů: 1) definici environmentální spolupráce, 2) přehlížení proměnných a nejasnosti kauzalit a mechanismů a 3) rozšiřování přístupu. Nejasnosti ohledně definice environmentální spolupráce, přehlížení proměnných a nejasnost kauzalit a mechanismů působení environmentální spolupráce při transformaci konfliktů a zahrnování nových témat a otázek do výzkumu využití environmentální spolupráce při transformaci konfliktů a rozšiřování cílů, k nimž je využívána environmentální spolupráce při udržování bezpečnosti a řešení konfliktů, činí celý přístup velmi nepřehledným a znesnadňují jeho účinnou aplikaci.

Definice environmentální spolupráce

I když řada badatelů a institucí propaguje využití environmentální spolupráce jako mostu spojujícího konfliktní komunity, zásadní nejednotnosti a nejasnosti nalezneme v představách, co to je „environmentální spolupráce“. Dokonce si někteří autoři a instituce nelámou hlavu s bližším určením tohoto termínu a vycházejí z toho, že je to termín srozumitelný sám o sobě. Nejasná a různorodá představa o tom, co to je „environmentální spolupráce“ a co zahrnuje, vyvěrá z obou částí termínu – co přesně míníme pojmem „environmentální“ a co to je „spolupráce“. Zastavme se u obou pojmů postupně.

Termín „environmentální“ se nejobecněji objevuje v souvislosti s něčím, co se týká životního prostředí. Autoři a instituce angažující se při řešení konfliktů a pracující s termínem „environmentální spolupráce“ mají zpravidla na mysli spolupráci při ochraně ekosystémů, jejímž klíčovým elementem je ochrana přírodních zdrojů. Toto je však velmi obecné. Jak ukázali někteří badatelé (Lujala 2003; Le Billon 2009; Wallace – Conca 2012; Rustad – Lujala – Le Billon 2012), způsob definování tohoto termínu a specifické charakteristiky konkrétních zdrojů jako (ne)obnovitelnost, (i)mobilita, (ne)dostupnost a technologicky (ne)náročná těžba, (i)legálnost a (ne)drancovatelnost mají vliv na výsledky analýzy vztahu mezi zdroji, environmentální spoluprací a konflikty.

Analyzujeme-li akademické texty či *policy* dokumenty o využití environmentální spolupráce při transformaci a řešení konfliktů, vidíme, že myšlenka mírotvorného potenciálu spolupráce při ochraně přírodních zdrojů nejčastěji tkví v jejich neobchodovatelnosti, nedrancovatelnosti a imobilitě. Za přírodní zdroje splňující tato kritéria jsou považovány vysoká biodiverzita fauny a flóry, přírodní, kulturní, historická, estetická, vzdělávací a výzkumná hodnota krajiny, ochranná, protierozní, hygienická a estetická funkce vegetačního doprovodu půdy a vodních zdrojů, regulační funkce vegetace, vody a půdy pro místní a regionální klima a výskyt škůdců a chorob a regulační funkce vegetace, vody a půdy v biogeochemických cyklech v krajině. U nerostných surovin, jako je například ropa, diamanty či koltan, a přírodních zdrojů, jako je voda či tropické dřevo, panuje značná nejednotnost. Někteří autoři (například Gleditsch 1998: 387 či Libiszewski 1991) je nechápou jako součást ekosystému a domnívají se, že jejich drancování může vést k ekonomickým problémům, ale nejsou samy o sobě environmentálními prvky, a tedy je neřadí do přírodních zdrojů. Jiní autoři tyto zdroje – nebo některé z nich – do přírodních zdrojů řadí. To se týká nejčastěji vody a tropického dřeva (Bromwich 2014).

Druhým oříškem „environmentální spolupráce“ jako nástroje transformace a řešení konfliktů je představa o tom, které konání lze označit za spolupráci. V sociálních vědách neexistuje jeden konsenzuální koncept „kooperace“; jinak definují spolupráci politologové, jinak sociologové či ekonomové. Vezmeme-li v úvahu jen politologii a mezinárodní vztahy, tak byt' existují autoři, jejichž koncepty spolupráce jsou využívány častěji než jiné (Axelrod 1984; Keohane 1984; Axelrod – Keohane 1985 či Oye 1985), existuje stále dostatečná odlišnost; jinak definují spolupráci autoři zabývající se mezinárodními režimy, jinak badatelé zkoumající vládnutí (srovnej například Young 2009), řešení problému černého pasažéra, kolektivní akce či tragédii veřejných statků (srovnej například Hardin 1968).

Vedle množství definic spolupráce je výrazným problémem pojmu „environmentální spolupráce“ otázka, kdo jsou aktéři spolupráce a na jaké úrovni se spolupráce odehrává. Charakter spolupráce ovlivňuje skutečnost, zda se jedná o spolupráci na mikroúrovni nebo makroúrovni i to, zda jde o mezivládní spolupráci, spolupráci občanské společnosti, soukromých aktérů nebo nějakou hybridní formu spolupráce. Environmentální spolupráce jako nástroj transformace a řešení konfliktů byla využita jak na lokální úrovni (srovnej Matthew – Halle – Switzer 2002, kteří se zabývají environmentální spoluprací mezi konfliktními komunitami v Pákistánu, Indonésii, Rwandě či Nikaragui), tak mezi státy (srovnej například Conca – Dabelko 2002). Existující vědecká produkce disponuje řadou modelů

spolupráce mezi státy. Pokud se ale akteři environmentální spolupráce v konfliktních oblastech stávají nestátní aktéři nebo hybridní organizace (příkladem budiž Mezinárodní unie na ochranu přírody /IUCN/), jen obtížně můžeme na analýzu jejich činnosti aplikovat modely spolupráce mezi státy. V případě nestátních aktérů jsou naše znalosti podmínek kolektivní akce zatím velmi malé (více viz Haufler 2009: 119–120). Navíc, zahrnutí nestátních aktérů do environmentální spolupráce v konfliktních oblastech vyžaduje mnohem interdisciplinárnější perspektivu.

Přehlížení proměnných a nejasnost kauzalit a mechanismů

Výraznou slabinou přístupu „environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů“ je přehlížení dalších proměnných a nejasnost kauzalit a mechanismů. Podívejme se nejprve na proměnné a poté na kauzalitu a mechanismy.

Když se autoři zabývají mírotvorným potenciálem environmentální spolupráce, často nerozlišují, o jaké zdroje se jedná, kdo jsou konfliktní komunity (jaký mají politický systém a hospodářskou orientaci) ani v jakém stadiu intenzity se konflikt nachází a o jaký typ konfliktu se jedná. Současné studie neberou v úvahu ani technologický rozvoj a vliv nových technologií, jako jsou například globální informační systémy (Carius 2007; West – Brockington 2006). Pokud se autoři tímto problémem zabývají (například Carius 2007), omezují se na konstatování, že proměnných je mnoho a že by měly být dále zkoumány. Podíváme-li se na některé studie (Inglehart 1997; Gleditsch 1998; Mirumachi – Allan 2007; Wolf et al. 2005), je zjevné, že proměnné jako politický systém, hodnotová orientace společnosti, náboženství, hospodářská orientace, síla a hustota institucí či úroveň rozvoje jsou faktory, které mohou působení environmentální spolupráce při transformaci a řešení konfliktů ovlivňovat, protože ovlivňují environmentální chování, případně absorbují šok z náhlých změn v environmentální oblasti. Při výzkumu i aplikaci environmentální spolupráce při transformaci a řešení konfliktů bychom měli věnovat intervenujícím proměnným mnohem větší pozornost, neboť jednotlivé proměnné či jejich kombinace mohou výrazně ovlivnit výsledek aplikace environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů.

Co se týká nejasnosti kauzalit a mechanismů, není jasné, jak přesně environmentální spolupráce funguje při transformaci a řešení konfliktů, jak přesně funguje „přelévání“ pozitivních zkušeností z environmentální spolupráce do politického dialogu (a to i vzhledem k multikauzalitě zmíněné výše), jak environmentální spolupráce na lokální úrovni ovlivňuje politický dialog na nejvyšší úrovni a jak dochází k instrumentalizaci environmentální spolupráce pro politické účely. Nevíme ani, jaký je vztah mezi intenzitou konfliktu a vznikem environmentální spolupráce – je environmentální spolupráce schopná přinést zmírnění intenzity konfliktu, nebo zmírnění intenzity konfliktu vytváří prostor pro vznik environmentální spolupráce? Těmto empirickým výzkumným otázkám se budeme věnovat níže.

Tyto problémy demonstrují například Payne (1998) či Lafontaine (2006). Payne na případu *Global Environmental Facility* (GEF)² zkoumá, zda je mezinárodní kooperativní instituce schopna efektivně podpořit environmentální projekty v konfliktních oblastech. Došel k závěru, že implementace jakýchkoliv environmentálních projektů v konfliktních oblastech čelí politickým překážkám, je velice finančně nákladná a je komplikována otázkami suverenity a omezeními pro činnost nestátních aktérů. Mezinárodní kooperativní instituce (v tomto případě GEF) může být užitečná při prevenci a řešení konfliktů, nicméně její přínos je omezený a nejasný. K podobnému závěru dochází Lafontaine (2006). Ten analyzoval společnou iniciativu OBSE, UNDP, UNEP, NATO, Hospodářské komise OSN pro Evropu a Regionálního environmentálního centra pro střední a východní Evropu, tak zvanou ENVSEC, která byla zřízena v roce 2002 jako společná platforma environmentální a bezpečnostní spolupráce uvedených organizací se zeměmi postsovětského prostoru. Došel k závěru, že environmentální instituce nejsou schopny zajistit přelítí spolupráce

z environmentální oblasti do oblasti politické a kooperativně-mírotvorný vliv iniciativ, jako je ENVSEC, je zatím přinejmenším omezený.

Nová témata ve výzkumu a rozšiřování cílů environmentální spolupráce

Posledním problémem přístupu „environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů“, kterému se budu věnovat, je rozšiřování tohoto přístupu o témata související, ale fakticky odlišná. Jak jsem avizovala výše, environmentální spolupráci jako nástroj transformace a řešení konfliktů prosazuje a podporuje množství velmi různorodých aktérů s velmi odlišným politickým či odborným pozadím. Tito aktéři vnášejí do debaty nová témata, což naše znalosti o fungování environmentální spolupráce v konfliktních oblastech dále rozměňuje. Za největší problém považují spojování debat o mírotvorném potenciálu environmentální spolupráce v konfliktních oblastech s debatou o ochraně životního prostředí před dopady ozbrojených konfliktů. Toto téma není zcela nové, neboť se poprvé objevilo již v sedmdesátých letech (srovnej v tabulce za textem) v souvislosti s vietnamskou válkou a militarizací Korejského poloostrova (analýzu literatury zabývající se environmentálním dopadem válek nabízí například Gleditsch 1998 či Jarrett 2003). V současnosti jsou ale tematizovány dopady vnitrostátních konfliktů, občanských válek a rozpadu států na stav životního prostředí a ochrana životního prostředí v konfliktních zónách. Místem, které v této souvislosti získalo velkou mezinárodní pozornost a fakticky zformovalo tuto debatu, byla oblast Velkých jezer v Africe na hranicích Rwandy, Ugandy a Demokratické republiky Kongo, kde žijí hroší a vzácné horské gorily. Několik násilných konfliktů (rwandská genocida, první a druhá konžská válka a další), které se „přehnaly“ regionem, zdecimovaly početní stav horských goril i hrochů. Západní vědci a ochránci životního prostředí iniciovali na hranicích tří zmíněných zemí zřízení přírodního parku, který by zvířata chránil před násilím a loveckými nájezdy guerillových skupin a vyhladovělých uprchlíků (srovnej Martin et al. 2011 či Hanson et al. 2008: 585). Iniciativy, jejichž cílem bylo zajistit ochranu biodiverzity v konfliktních zónách, vznikly i v dalších zemích, které se potýkají s vnitrostátními konflikty, například v Afghánistánu (Milburn 2012) či Súdánu (UNEP 2013). Stoupající pozornost, která je věnována ochraně životního prostředí v oblastech konfliktů, souvisí mj. se zjištěním, že 81 procent válek (definováno v souladu s metodikou PRIO), které probíhaly v letech 1950 až 2000, se odehrávalo zcela nebo částečně v místech s vysokou biodiverzitou (Hanson et al. 2008: 579–580). V této souvislosti vznikl koncept takzvaných *biodiversity hotspots*. Ta jsou definována jako místa extrémně bohatá na výskyt endemických druhů postižená jejich extenzivním úbytkem, mimo jiné v důsledku existujícího násilného konfliktu. Ochránci životního prostředí upozorňují, že spíše než angažmá ve stabilních zemích, je třeba vypracovat programy na ochranu biodiverzity v konfliktních oblastech a slabých státech, kde je degradace životního prostředí mnohem rychlejší a závažnější (Hanson et al. 2008: 586).

Rozšíření tematického pole dobře ukazuje změna, k níž došlo po roce 2008 na půdě UNEP. Plány na využití spolupráce při ochraně životního prostředí jako nástroje transformace a řešení konfliktů se přetavily do organizovaného programu označovaného jako „Environmentální spolupráce pro budování míru“. Program „*má pomáhat státům, regionálním organizacím a systému OSN transformovat potenciální zdroje konfliktů o přírodní zdroje do příležitosti pro spolupráci a platformu pro budování míru*“ (UNEP n.d. b). Uvedený program se ale věnuje daleko širší oblasti, než je využití environmentální spolupráce při řešení konfliktů – angažuje se při ochraně životního prostředí ve slabých státech, lobbuje ve prospěch zahrnutí ochrany životního prostředí do agendy peacekeepingových operací a ekologizace působení těchto operací a angažuje se při rozvoji environmentálního práva a zahrnutí ochrany životního prostředí do programů demobilizace, demilitarizace a reintegrace, a to vše pod hlavičkou „environmentální spolupráce pro budování míru“.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY PRO DALŠÍ BĚDÁNÍ NA POLI ENVIRONMENTÁLNÍ SPOLUPRÁCE A ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ

Vedle metodologických a teoretických problémů by se výzkum i aplikace environmentální spolupráce při transformaci konfliktů měly vyrovnat s několika empirickými výzkumnými otázkami. Následující část je rozdělena do čtyř oblastí představujících největší výzkumné výzvy a otázky, jež se vází k využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů, které bychom do budoucna měli řešit: 1) jaké podoby a formy má environmentální spolupráce v konfliktních oblastech, 2) v jakém stadiu konfliktu může být využito environmentální spolupráce, 3) k řešení jakého typu konfliktů může být využito environmentální spolupráce a 4) jací aktéři by se měli angažovat v environmentální spolupráci při transformaci konfliktů. Na tyto výzvy poukazují jak existující akademické texty, tak dokumenty a závěrečné zprávy mezinárodních organizací (například Bernauer et al. 2012; Carius 2007; Luzi 2007; OBSE 2012; UNEP 2009, 2013 či West – Brockington 2006).

Jakou má environmentální spolupráce v konfliktních oblastech podobu a formu?

První výzkumná otázka, kterou by měl empirický výzkum environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů zodpovědět, se týká podoby a forem environmentální spolupráce v konfliktních oblastech. V literatuře zabývající se environmentální spoluprací mezi konfliktními komunitami najdeme termíny jako „environmentální vládnutí“, „integrováný management zdrojů“ (zde autoři ještě rozlišují formální, neformální a zvykový management) a „environmentální budování míru“ (Luzi 2007; Böge 2006; Bromwich 2014; Lemos – Agrawal 2009; Conca – Dabelko 2002). Někteří autoři (například Zbicz 1999; Zbicz – Green 1997 či Bernauer et al. 2012) hovoří jen o environmentální spolupráci, ale na rozdíl od autorů zmíněných výše rozlišují různé stupně její intenzity. Rozpracování úvah o podobách a formách environmentální spolupráce se liší také podle toho, o jaké přírodní zdroje se jedná; badatelé (například Luzi 2007 či Böge 2006) hovoří například o „integrovaném managementu vodních zdrojů“ či „zvykovému managementu vody“. Otázka po podobách a formách environmentální spolupráce je spojena s metodologickým problémem, kterému jsme se věnovali výše, a to je konceptualizace spolupráce. Celou situaci ještě komplikuje skutečnost, že význam pojmů jako „management“, „vládnutí“ a „konflikt“ se rozšiřuje (Luzi 2007: 8) a do dané debaty jsou „přimíchávána“ nová témata, například rozvoj či lidská bezpečnost (srovnej výše nebo například Tänzler – Dabelko – Carius 2004).

Úkolem tohoto textu není detailně rozpracovat otázku podob a forem environmentální spolupráce, ale dílčím způsobem ukázat, o jak různorodé pole se jedná, že jednotlivé termíny se významně překrývají, ale nejsou totožné. Jak jsme uvedli, v úvahách o využití environmentální spolupráce při transformaci a řešení konfliktů se objevují různé termíny; nejčastěji „environmentální vládnutí“, „integrováný management zdrojů“ a „environmentální budování míru“. Postupně se zastavíme u každého z nich.

Environmentální vládnutí je obecně definováno jako sociální funkce, jejímž cílem je odvrátit společnosti a lidské skupiny od kolektivních nežádoucích dopadů (Young 2009: 6) a konkrétněji jako využití institucionální moci, norem a pravidel k utváření a ovlivňování environmentálních procesů a výsledků (Lemos – Agrawal 2009: 71) a k regulaci užití a následně vytvoření rámce pro interakce mezi uživateli zdrojů (Bromwich 2014: 12). Je aplikováno jak na globální, tak na lokální úroveň (srovnej například Delmas – Young 2009). Jezy formy environmentálního vládnutí jsou řazeny například Montrealský protokol či Kjótský protokol. Management přírodních zdrojů je chápán jako proces, který zahrnuje fyzické a socioekonomické přístupy snažící se o harmonizaci dodávek přírodních zdrojů a zajištění jejich kvality podle požadavků různých spotřebitelů a sektorů

(Luži 2007) a jako proces kolektivního porozumění a činnosti, jejichž prostřednictvím lidské komunity a jiní sociální aktéři společně řídí přírodní zdroje a ekosystémy čerpající z unikátních schopností každého aktéra (Borrini-Feyerabend et al. 2007). K managementu přírodních zdrojů jsou využívány například mezinárodní a přeshraniční režimy, přeshraniční přírodní mírové parky, společné říční komise či organizace říčních pánví. Management přírodních zdrojů může být formální či neformální a může být založen i na zvykovém právu či spolupráci tradičních autorit (Böge 2006: 31). Nejnověji se objevil pojem environmentální budování míru. Tento termín je vystavěn na představě o mezinárodních vztazích ne jako o vztazích mezi státy, ale jako o vztazích mezi společnostmi a předpokládá, že environmentální spolupráce je katalyzátorem konfliktu, otevírá efektivní mírotvorné kanály, umožňuje transformovat nejistoty a překonat politické napětí budováním důvěry a vytvářením kooperativních spojení napříč společnostmi, umožňuje překonat stereotypy a vytvořit sdílené normy a poskytuje příležitosti k dialogu a usmíření mezi rozdělenými skupinami (UNEP n.d. a; Conca – Dabelko 2002). Environmentální budování míru integruje management přírodních zdrojů a dobré vládnutí v oblasti přírodních zdrojů do prevence konfliktů a jejich řešení včetně rekonstrukce (Conca 2002: 9).

Je zřejmé, že podoby a formy environmentální spolupráce se vzájemně překrývají, mnohdy nejsou pouhým technickým nástrojem, ale jsou politickým tématem, které musí být dáno do kontextu s konkrétní situací (Böge 2006: 9; více viz například Pohl et al. 2014: 14nn). Dalším problémem je, že existuje příliš mnoho specifických typů environmentální spolupráce (mírové parky, říční komise, organizace říčních pánví, platformy NGOs a odborníků a mnohé další) v konfliktních oblastech, které byly aplikovány na příliš mnoho odlišných konfliktních situací, abychom mohli vůbec uvažovat o nějakém zobecnění či *lessons learned*.

V jakém stadiu konfliktu může být environmentální spolupráce přínosná?

Empirický výzkum environmentální spolupráce by si měl klást otázku, v jaké fázi konfliktu environmentální spolupráci uplatňovat. Zda ve fázi manifestace a rané eskalace konfliktu jako nástroj prevence či zda v pozdní fázi eskalace jako nástroj zlepšení vztahů narušených ozbrojeným násilím či jako nástroj postkonfliktní rekonstrukce a současně prevence obnovení konfliktu. V současné době existuje v této otázce značná různorodost a nemáme žádnou systematickou studii, která by nabízela srozumitelnou odpověď.

Environmentální témata se začala nejprve objevovat v souvislosti s postkonfliktní rekonstrukcí. Významným hybatelem v této debatě se stal UNEP, který v první polovině devadesátých let na základě několika případů (Bosna a Hercegovina a Libérie) došel k závěru, že v důsledku ozbrojených konfliktů se v konfliktní oblasti zhoršil stav životního prostředí, což vytvořilo jednu z překážek pro budování míru v oblasti. Tento závěr byl později rozpracován jak v politické agendě, tak badateli. Na této vlně byl jako pilotní program Světové banky v roce 1991 zřízen *Global Environment Facility* (GEF). Cílem GEF bylo propojit postkonfliktní rekonstrukci s projekty podporujícími trvale udržitelný rozvoj a environmentálními otázkami. V praxi se tyto myšlenky uplatnily například při izraelsko-palestinských mírových jednáních v letech 1993 a 1995, v mírové dohodě mezi Ekvádorem a Peru z roku 1998 a v mírové dohodě mezi Izraelem a Jordánskem z roku 1994. Na půdě GEF se však objevila i myšlenka, že environmentální spolupráce by se mohla stát nástrojem pro prevenci environmentálních konfliktů (více srovnej *Global Environment Facility* n.d.; Payne 1998). Debata byla výrazně ovlivněna případy (tak zvanými krvavými diamanty v západní Africe či ilegální těžbou koltanu v Demokratické republice Kongo), kdy se nerostné suroviny staly hnacím motorem konfliktu a zdroje z prodeje nerostných surovin (zpravidla ilegálního) umožňovaly financování bojů. Aby bylo ukončeno násilí, bylo nutné odstříhnout bojující strany od zdrojů (což bylo například smyslem Kymberlijského procesu, který zavedl systém certifikace diamantů obchodovaných

legálně). Aby bylo vytvořeno udržitelné řešení, které zabrání obnově násilí, bylo nutné uvažovat o postkonfliktní reformě zahrnující vládnutí v oblasti zdrojů, která měla současně působit jako prevence obnovy konfliktu (srovnej například de Koning 2008).

Úvahy o environmentální spolupráci jako nástroji rekonstrukce a prevence konfliktů se objevily také mezi badateli, kteří se zabývali tak zvanými vodními válkami, tj. násilnými konflikty o vodu (více viz Gleick 1991, 1994 či Wolf 1997). Vodní války jako výzkumné téma byly sice nejprve součástí debat o environmentální tísní, ale v souvislosti s řešením konfliktů o vodu začala být pozornost věnována vodě nikoliv jako příčině, ale jako tématu, které je třeba zahrnout do řešení konfliktu (Bøge 2006). Vodní zdroje začaly být interpretovány jako katalyzátor vztahu mezi konfliktními komunitami (například Kramer 2008) a management vody začal být ztotožňován s managementem konfliktu (Luži 2007; Wolf et al. 2005). K dalšímu posunu došlo po roce 2009, kdy se na půdě OSN začalo v souvislosti s peacekeepingem hovořit o nutnosti zahrnovat environmentální témata do činnosti peacekeepingových a peacebuildingových misí. V této souvislosti se objevil termín „*greening the Blue Helmets*“ (UN Peacekeeping n.d.; UNEP 2012). Současně bylo vypracováno několik zpráv doporučujících zahrnutí ochrany přírodních zdrojů do odzbrojení, demobilizace a reintegrace (UNEP 2013).

V poslední dekádě získaly při řešení konfliktů popularitu přeshraniční přírodní mírové parky a rezervace. Mírové parky vznikaly již v předchozích letech, ale jako nástroj postkonfliktní spolupráce dřívějších nepřátel (jako to bylo v případě Peru a Ekvádoru či Izraele a Jordánska). Nově byly plánovány jako kooperativní projekty, které by otevřely cestu ke zlepšení vztahů mezi konfliktními komunitami. Například Arthur Westing (2001, 2010) navrhoval zřízení mírového parku mezi Severní a Jižní Koreou v takzvané demilitarizované zóně, ekologové a milovníci hor navrhovali zřízení mírového parku na Siačenském ledovci v oblasti Kašmíru (Ali 2004, 2005), který je sporným územím mezi Indií a Pákistánem, IUCN podporovala zřízení přeshraničních mírových přírodních parků v oblasti sporných hranic v Africe (Zbicz – Green 1997; Hanks 1997; Kalpers – Lanjouw 1997; Dillon – Wikramanayake 1997) a badatelé a ekologové navrhovali zřízení mořského mírového parku v oblasti Spratlyho ostrovů, sporné oblasti mezi státy Jihočínského moře (Mcmanus – Shao – Lin 2010).

Jak je tedy zřejmé, v současné době se vyskytují minimálně tři představy o využití environmentální spolupráce při transformaci a řešení konfliktů – při prevenci konfliktů, při postkonfliktní rekonstrukci i jako nástroj přímého zlepšení vztahů mezi aktéry, mezi nimiž probíhá násilný konflikt. Nutno poznamenat, že každé ze stadií konfliktu vyžaduje jiný přístup, a lze tedy jen obtížně hovořit o využití environmentální spolupráce jako obecného nástroje transformace a řešení konfliktů.

K řešení jakého typu konfliktů může environmentální spolupráce přispět?

Od konce osmdesátých let je zjevné, že mezi ozbrojenými konflikty převažují vnitrostátní konflikty, přičemž tyto konflikty mají zřídka charakter rozsáhlých válek, jedná se spíše o konflikty nízké intenzity s velkým počtem civilních obětí. Tato skutečnost není zatím při studiu environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů nijak reflektována. Mnohé publikace (například Ali 2007 či Conca – Dabelko 2002) hovořící o mírovtorném potenciálu environmentální spolupráce v konfliktních oblastech se soustředily prakticky výhradně na mezistátní konflikty. Současně studie vlivu environmentální spolupráce na transformaci a řešení konfliktů, které se zabývaly konkrétním mezistátním nebo vnitrostátním konfliktem (srovnej UNEP 2012 či technické zprávy UNEP „Environment, Conflict and Peacebuilding Assessment“ věnované konkrétním zemím – palestinská území /UNEP 2003/, Sierra Leone /UNEP 2010/, dále např. Matthew – Halle – Switzer 2002), nijak neřešily, zda na mírovtorný potenciál environmentální spolupráce měla vliv příčina konfliktu – zda se jedná o konflikty vnitrostátní či mezistátní, nebo teritoriální,

náboženské či etnické, nebo zda se jedná o konflikty o vládu či přírodní zdroje. Nevíme tedy zatím, zda u všech typů konfliktů – mezistátních a vnitrostátních, respektive náboženských, etnických a podobně – fungují tatáž pravidla a tytéž mechanismy a zda environmentální spolupráci můžeme využít jako nástroj transformace a řešení konfliktů u všech typů konfliktů stejně.

Jací aktéři by se měli při environmentální spolupráci v konfliktních oblastech angažovat?

Čtvrtou empirickou výzvou, se kterou bychom se měli v rámci výzkumu environmentální spolupráce vypořádat, je naše nedostatečná znalost aktérů, kteří se angažují v environmentální spolupráci mezi konfliktními komunitami. V realitě se jedná o velmi početnou a různorodou skupinu aktérů, jež zahrnuje státy a jejich rozvojové agentury, agentury a programy OSN, mezinárodní a regionální ekonomické a rozvojové organizace, regionální organizace, hybridní organizace, profesionální nevládní organizace, nevládní organizace a nadace a jednotlivce – angažované badatele a milovníky přírody.

Projekty na podporu přeshraniční ochrany životního prostředí začaly už ke konci osmdesátých let rozvíjet IUCN a UNEP s podporou vládních i nevládních organizací a environmentálních odborníků, přičemž v průběhu devadesátých let se začaly soustřeďovat na konfliktní oblasti. V roce 1993 připravil A. Westing ve spolupráci s IUCN pro UNEP publikaci *Transfrontier Reserves for Peace and Nature: A Contribution to Global Security* obhajující přeshraniční ochranu životního prostředí v konfliktních oblastech. V letech 1998 až 2000 IUCN zpracoval pro OECD *State-of-the-art review of Environment, Security and Development Cooperation* (Halle 1998; OECD 2000). Po roce 2000 se pak termíny jako environmentální budování důvěry či environmentální budování míru objevovaly v dokumentech OBSE (2012), NATO (ENVSEC n.d.) a UNEP (2009, 2013) a vznikaly mnohé projekty nevládních organizací (ITTO, WWF, McArthur Foundation, Hans Seidl Stiftung, Heinrich Böll Stiftung, Friend of the Earth Middle East), které se angažovaly při environmentální spolupráci s cílem podpořit budování míru. V roce 2008 byl na výroční konferenci IUCN vytvořen kooperativní rámec pro zřizování přeshraničních mírových parků – *Global Transboundary Conservation Network* (Transboundary Conservation Network n.d.).

Kolem roku 2007 převzal pionýrskou roli při prosazování environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů UNEP. V témže období se na půdě UNEP i IUCN objevily úvahy o větším využití environmentálních projektů při zajišťování bezpečnosti, budování míru a prevenci konfliktů. Pro tyto účely byla v rámci IUCN zřízena Světová komise pro environmentální právo a na půdě UNEP Poradní skupina expertů pro otázky životního prostředí, konfliktů a budování míru (UNEP 2009: 6). Při pronikání přístupu „environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů“ na půdu mezinárodních organizací sehráli významnou roli i konkrétní badatelé. Jmenujme například Marka Halleho, Richarda Matthewa, Alexandra Cariuse či Kena Concu a Geoffreyho Dabelka, kteří s těmito organizacemi spolupracovali, zpracovali pro ně nej-různější zprávy a projekty, případně se stali projektovými manažery, poradci či výzkumníky pracující pro danou mezinárodní organizaci (*Expert Advisory Group on Conflict and Peacebuilding* n.d.).

Různorodost aktérů angažujících se v přístupu environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů činí celé pole značně nepřehledným a komplikovaným. Není jasné, jak tito aktéři působí, jaký mají vliv, motivace ani jaký dopad má jejich působení ve střednědobé a dlouhodobé perspektivě. Navíc se ukazuje, že někteří aktéři (například IUCN) dnes nechápou chráněné oblasti jako místa bohatá na biodiverzitu, ale bohatá na sociální interakce a sociální reprodukci a podnikají aktivity, které zahrnují ochranu životního prostředí pouze jako jeden z mnoha cílů (více srovnej West – Brockington 2006).

* * *

Problémy a slabiny přístupu environmentální spolupráce jako nástroje řešení a transformace konfliktů a neexistující odpovědi týkající se podstatných témat spojených s aplikací přístupu, které ukázal tento text, mírní původní optimismus spojovaný s tímto přístupem. Využití environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů je lákavá myšlenka, o níž zatím nemáme dost evidence, že funguje, a která čelí – jak jsme ukázali – mnoha problémům a výzkumným výzvám. Na jednu stranu existují studie, které ukazují, že mezi konfliktními komunitami může probíhat environmentální spolupráce, na druhou stranu není jasné, jak mírotvorný potenciál environmentální spolupráce funguje, jak jej systematicky ověřovat, jak působí jednotliví aktéři jako hráči v environmentální spolupráci, zda podoby, formy a intenzita environmentální spolupráce mají vliv na transformaci a řešení konfliktů a zda environmentální spolupráce nemá v konfliktních oblastech negativní dopady. Všechna tato témata lze považovat za mezery a výzvy ve výzkumu.

Nejasnosti ohledně fungování přístupu posiluje i fakt, že mírové parky a přeshraniční ochrana životního prostředí v konfliktních a postkonfliktních oblastech jsou mnohde spíše virtuální. V řadě často zmiňovaných vzorových případů (Korejský poloostrov, izraelsko-palestinská spolupráce v oblasti vodních zdrojů nebo indicko-pákistánská spolupráce na Siačenském ledovci a v oblasti Sir Creek) se o mírotvorných přínosech environmentální spolupráce hodně hovoří, ale ve skutečnosti žádné reálné projekty environmentální spolupráce neprobíhají anebo o jejich pozitivním mírotvorném dopadu na politický dialog mezi konfliktními komunitami nemáme žádnou evidenci.

Závěrem lze konstatovat, že koncept environmentální spolupráce jako nástroje transformace a řešení konfliktů je jako normativní ideál univerzálně aplikovatelný, nicméně je zjevné, že konkrétní aplikace i její úspěch jsou vysoce závislé na konkrétním kontextu. Environmentální spolupráce zřejmě může fungovat při transformaci konfliktů, ale přesná podstata tohoto procesu závisí na historických, socio-ekonomických a dalších faktorech, což implikuje, že jeden model environmentální spolupráce by byl příliš simplistický. Velmi podstatné pro budoucnost přístupu „environmentální spolupráce jako nástroj transformace a řešení konfliktů“ je zpracování dalších empirických studií – nejlépe ve formě *cross-national studies*, které poskytnou platná a spolehlivá data, která nám postupně umožní se vyrovnat s teoretickými a metodologickými problémy přístupu a dalšími výzkumnými otázkami. I když je třeba odstranit i problémy definičního charakteru a zamezit dalšímu rozšiřování přístupu, pro budoucnost přístupu budou důležitější analýzy zaměřující se na: vliv dalších proměnných na kooperativní a mírotvorný potenciál environmentální spolupráce, mechanismus přelítí spolupráce v oblasti ochrany životního prostředí do politického dialogu, vliv aktérů konkrétního typu na mírotvorný a kooperativní potenciál environmentální spolupráce, vliv typu konfliktu a intenzity násilí na mírotvorný potenciál environmentální spolupráce a testování přístupu v různých stadiích konfliktu.

¹ Nedávné studie (Phillips et al. 2006; Sadoff a Grey 2002) ukázaly, že existují minimálně čtyři skupiny důvodů, respektive výhod, proč vlády a jiní aktéři mají zájem o přeshraniční environmentální spolupráci a management: 1) ekologické výhody (ochrana biodiverzity), 2) ekonomické výhody (environmentální spolupráce může přispívat přímo i nepřímo k ekonomickému rozvoji, například rozvojem ekoturismu), 3) politické výhody (environmentální spolupráce je spojována s institucionalizací, regionalizací, demokratizací a integrací) a 4) mírotvorné/katalytické výhody (environmentální spolupráce se může přelévat do politického dialogu).

² GEF vznikl s podporou Světové banky v roce 1991 jako prostor, kde se setkávají mezinárodní instituce, státy a organizace občanské společnosti, aby jednaly o otázkách spojených se životním prostředím a bezpečností; GEF mj. poskytuje finanční prostředky pro malé granty v oblasti ochrany životního prostředí a poskytuje prostor pro vyjednávání konvencí týkajících se životního prostředí.

Literatura

- Ali, Saleem H. (2004): *The K-2-Siachen Peace Park. Moving from concept to reality*. Contribution presented at the International Environmental Security Conference, Haag, 11. 5. 2004.
- Ali, Saleem H. (2005): Siachen... Ecological Peace between India and Pakistan. *Sanctuary Asia*, Vol. 25, No. 1, s. 76–77.

- Ali, Saleem H. (ed.) (2007): *Peace Parks: Conservation and Conflict Resolution*. Cambridge and London: MIT Press.
- Axelrod, Robert (1984): *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- Axelrod, Robert – Keohane, Robert O. (1985): Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions. *World Politics*, Vol. 38, No. 1, s. 226–254.
- Baechler, Guenter – Spillmann, Kurt R. (eds.) (1995): *Environmental Crisis: Regional Conflicts and Ways of Cooperation*. CSS Environment and Conflict Project Series, Vol. 14, No. 1, Curych: Center for Security Studies.
- Barnett, Jon (2001): *The meaning of environmental security: Ecological politics and policy in the new security era*. London, New York: Zed Books.
- Bernauer, Thomas – Böhmelt, Tobias – Buhaug, Halvard – Gleditsch, Nils Petter – Tribaldos, Theresa – Weibust, Eivind Berg – Wischnath, Gerdis (2012): Water-Related Intrastate Conflict and Cooperation (WARICC): A New Event Dataset. *International Interactions*, Vol. 38, s. 529–545.
- Böge, Volker (2006): *Water Governance in Souther Africa – Cooperation and Conflict prevention in Trans-boundary Basins*. Bonn: International Center for Conversion.
- Borrini-Feyerabend, Grazia – Farvar, Taghi M. – Nguingui, Jean Claude – Ndangan, Vincent Awa (2007): *Co-managment of Natural Resources. Organising, Negotiating and Learning-by-Doing*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Brock, Lothar (1991): Peace through Parks: The Environment on the Peace Research Agenda. *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 7, s. 407–423.
- Bromwich, Brendan (2014): *Relationships and Resources. Environmental governance for peacebuilding and resident livelihoods in Sudan*. Nairobi: UNEP.
- Brown, Harrison (1954): The Challenge of Man's Future. *Engineering and Science*. February 1954, s. 16–36.
- Brunnschweiler, Christa N. – Bulte, Erwin H. (2008): The resource curse revisited and revised: A tale of paradoxes and red herrings. *Journal of environmental economics and management*, Vol. 55, s. 248–264.
- Buzan, Barry – Weaver, Ole – De Wilde, Jaap (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner: Boulder.
- Carius, Alexander (2007): *Environmental Peacebuilding. Environmental Cooperation as an Instrument of Crisis Prevention and Peacebuilding: Conditions for Success and Constrains*. Study commissioned by the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (DMZ). Berlin: Adelphi Consult GmbH.
- Collier, Paul – Hoeffler, Anke (1998): On economic causes of war. *Oxford Economic Papers*, Vol. 50, No. 4, s. 563–573.
- Collier, Paul – Hoeffler, Anke (2004): Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic Papers*, Vol. 56, No. 4, s. 563–595.
- Collier, Paul et al. (2003): *Breaking the conflict trap: Civil war and development policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Conca, Ken (2002): The Case for Environmental Peacemaking. In Conca, Ken – Dabelko, Geoffrey D. (eds.): *Environmental Peacemaking*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, s. 1–22.
- Conca, Ken – Dabelko, Geoffrey D. (eds.) (2002): *Environmental Peacemaking*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- Crocker, Chester A. (2011): Thoughts on the Conflict Management Field after 20 Years. *International Negotiations*, Vol. 16, s. 1–10.
- Dabelko, Geoffrey D. (2006): *From Threat to Opportunity: Exploiting Environmental Pathways to Peace*. Paper prepared for „Environment, Peace and the Dialogue Among Civilizations and Cultures“, May 9–10 2006, Teheran, Iran.
- de Koning, Ruben (2008): Resource-conflict links in Sierra Leone and the Democratic Republic of the Congo. *SIPRI Insights on Peace and Security*, No. 2/2008, s. 1–18.
- de Soysa, Indra (2002): Paradise is a Bazaar? Greed, creed, and governance in civil war, 1989–1999. *Journal of Peace Research*, Vol. 39, No. 4, s. 395–416.
- Delmas, Magali A. – Young, Oran R. (eds.) (2009): *Governance for the Environment. New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deudney, Daniel (1990): The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. *Milennium*, Vol. 19, No. 3, s. 461–476.
- Deudney, Daniel (1997): The Limits of Environmental Security. In: Kamieniecki, Sheldon – Gonzalez, Georg A. – Vos, Robert O. (eds.): *Flashpoints in Environmental Policymaking: Controversies in Achieving Sustainability*. Albany, NY: State University Press, s. 281–310.
- Dillon, Thomas C. – Wikramanayake, Eric D. (1997): Parks, peace and progress: a forum for transboundary conservation in Indochina. *PARKS*, Vol. 7, No. 3, s. 36–51.
- Dyer, Hugh (2001): Environmental security and international relations: The case for enclose. *Review of international studies*, Vol. 27, No. 3, s. 441–450.
- Gleditsch, Nils Petter (1998): Armed Conflict and The Environment: A Critique of the Literature. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 35, No. 3, s. 381–400.
- Gleditsch, Nils-Petter (2003): Environmental Conflict: Neomalthusians vs. Cornocopians. In: Brauch, Hans Guenther – Liotta, P. H. – Marquina, Antonio – Rogers, Paul F. – Selim, Mohammad El-Sayed (eds.): *Security*

- and Environment in the Mediterranean. Conceptualising Security and Environmental Conflicts.* Berlin–Heidelberg: Springer, s. 477–485.
- Gleick, Peter (1991): Environment and security: The clear connections. *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 47, No. 3, s. 16–21.
 - Gleick, Peter (1993): Water and conflict. *International Security*, Vol. 18, No. 1, s. 79–112.
 - Gleick, Peter (1994): Water, war, and peace in the Middle East. *Environment*, Vol. 36, No. 3, s. 6–24.
 - Gleick, Peter (1995): Reducing the risks of water-related conflict in the Middle East. In: Spiegel, Steven – Pervin, David (eds.): *Practical Peacemaking in the Middle East, Volume II: The Environment, Water, Refugees, and Economic Cooperation and Development*. New York: Garland Publishing, s. 99–116.
 - Granzeier, Margaret Scully (1997): Linking Environment, culture, and Security. In: Kamienieckim, Shledon – Gonzalez, Georg A. – Vos, Robert O. (eds.): *Flashpoints in Environmental Policymaking: Controversies in Achieving Sustainability*. Albany, NY: State University Press, s. 311–334.
 - Haas, Peter (1990): Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International Organization*, Vol. 46, No. 1, s. 1–35.
 - Halle, Mark (1998): Environment and security – A role for IUCN. *Policy Matters*. Newsletter of the IUCN Commission on Environmental, Economic and Social Policy. Vol. Autumn, No. 3, s. 1 a 5.
 - Hanks, John (1997): Protected areas during and after conflict: The objectives and activities of the Peace Parks Foundation. *PARKS*, Vol.7, No. 3, s. 11–24.
 - Hanson, Thor – Brooks, Thomas M. – da Fonesca, Gustavo – Hoffmann, Michael – Lamoreux, John – Machlis, Gary – Mittermeier, Cristina G. – Mittermeier, Russell A. – Pilgim, John (2008): Warfare in Biodiversity Hotspots. *Conservation Biology*, Vol. 23, No. 3, s. 578–587.
 - Hardin, Garrett (1968): The tragedy of commons, *Science*, 162, s. 1243–1248.
 - Haufler, Virginia (2009): Transnational Actors and Environmental Governance. In Delmas, Magali A. – Young, Oran R. (eds.): *Governance for the Environment. New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 119–143.
 - Homer-Dixon, Thomas F. (1991): On the Treshold: Environmental changes as Causes of Acute Conflict. *International Security*, Vol. 16, No. 2, s. 76–116.
 - Homer-Dixon, Thomas F. (1994): Environmental Scarcities and violent Conflict. *International Security*, Vol. 19, No. 1, s. 5–40.
 - *Human Development Report 1994* (1994): UNDP.
 - Humphreys, Macartan (2005): Natural Resources, Conflict and Conflict Resolution. Uncovering the mechanism. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, s. 508–537.
 - Independent Commission on International Development Issues (1980): *North-South: A Programme for Survival*. The Report of the Independent Commission on International Development Issues under the Chairmanship of Willy Brandt. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
 - Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 42 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
 - Jarrett, Robert (2003): The Environment: Collateral Victim and Tool of War. *BioScience*, Vol. 53, No. 9, s. 880–882.
 - Kalpers, José – Lanjouw, Annette (1997): Potential for the creation of a peace park in Virunga volcano region. *PARKS*, Vol. 7, No. 3, s. 25–35.
 - Kaplan, Robert D. (1994): The Coming Anarchy. How scarcity, crime, overpopulation, tribalism, and disease are rapidly destroying the social fabric of our planet. *The Atlantic*, No. 2. <<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/>>.
 - Keohane, Robert (1984): *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.
 - Kramer, Annika (2008): *Regional water cooperation and peacebuilding in the Middle East*. Brusel: Adelphi Research, Initiative for Peacebuilding.
 - Lafontaine, Alain (2006): *Mid-term assessment of the partnership developed through the Environment and Security Initiative*. Canada: CIDA.
 - Le Billon, Philippe (2009): Natural Resource Types and Conflict Termination Initiatives. *Colombia International*, Vol. 70, No. 4, s. 9–34.
 - Lemos, Maria Carmen – Agrawal, Arun (2009): Environmental governance and political science. In Delmas, Magali A. – Young, Oran R. (eds.), *Governance for the Environment. New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 69–97.
 - Levy, Marc A. (1995): Is the Environment a National Security Issue? *International Security*, Vol. 20, No. 2, s. 35–62.
 - Libiszewski, Stephan (1991): *What is Environmental Cooperation?* ENCOP Occasional Paper No. 1, Curych: Center for Security Studies.
 - Lujala, Paivi (2003): *Classification of natural resources*. Paper prepared for presentation at the 2003 ECPR Joint Session of Workshops, Edinburgh.
 - Luzi, Samuel (2007): International river basins: Management and conflict perspective. *CSS Environment and Conflict Transformation Series*, No. 63, Curych: Center for Security Studies, s. 1–8.

- Maas, Achim – Carius, Alexander – Wittich, Anja (2013): From conflict to cooperation? Environmental cooperation as a tool for peacebuilding. In: Floyd, R. – Matthews, Richard A. (eds.): *Environmental Security: Approaches and Issues*. New York: Routledge, s. 102–120.
- Martin, Adrian – Rutagarama, Eugene – Cascão, Ana – Gray, Maryke – Chhotray, Vasudha (2011): Understanding the co-existence of conflict and cooperation: Transboundary ecosystem management in the Virunga Massif. *Journal of Peace Research*, Vol. 48, No. 5, s. 621–635.
- Matthew, Richard A. – Gaulin, Ted (2001): Conflict or Cooperation? The Social and Political Impacts of Resource Scarcity on Small Island States. *Global Environmental Politics*, Vol. 1, No. 2, s. 48–70.
- Matthew, Richard – Switzer, Jason – Halle, Mark (2002): Introduction. In: Matthew, Richard – Halle, Mark – Switzer, Jason (eds.): *Conserving the Peace: Resources, Livelihoods and Security*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development and IUCN, s. 1–28.
- Matthews, Jessica Tuchman (1989): Redefining Security. *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 2, s. 162–177.
- Mcmanus, John W. – Kwang-Tsao Shao – Szu-Yin Lin (2010): Toward Establishing a Spratley Islands International Marine Peace Park: Ecological Importance and Supportive Collaboration Activities with an Emphasis on the Role of Taiwan. *Ocean Development and International Law*, Vol. 41, s. 270–280.
- Milburn, Richard (2012): Mainstreaming the environment into postwar recovery: the case for „ecological development“. *International Affairs*, Vol. 88, No. 5, s. 1083–1100.
- Mirumachi, Naho – Allan, J. A. (2007): *Revisiting Transboundary Water Governance: Power, Conflict, Cooperation and the Political Economy*. Paper presented at the International Conference of Adaptive and Integrated Water Management, Basel, 12.–15. listopadu 2007.
- Myers, Norman (1989): Environment and Security. *Foreign Policy*, Spring, No. 74, s. 23–41.
- Oye, Kenneth A. (1985): Explaining Cooperation under Anarchy. Hypotheses and Strategies. *World Politics*, Vol. 38, No. 1, s. 1–24.
- Payne, Rodger A. (1998): The Limits and Promise of environmental conflict Prevention: the Case of the GEF. *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 3, s. 363–380.
- Phillips, David – Daoudy, Marwa – McCaffrey, Stephen – Ojendal, Joakim – Turton, Anthony (2006): *Transboundary water cooperation as a tool for conflict prevention and benefit sharing*. Global Development Studies No.4, Stockholm: Ministry for Foreign Affairs.
- Pohl, Benjamin et al. (2014): *The rise of hydro-diplomacy. Strengthening foreign policy for transboundary waters*. Berlin: Adelphi.
- Reyhler, Luc (2006): Challenges of Peace Research. *International Journal of Peace Studies*, Vol. 11, No. 1, s. 1–16.
- Ronnefeldt, Carsten F. (1997): Three Generations of Environment and Security Research. *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 4, s. 473–482.
- Rustad, Siri Aas – Lujala, Päivi – Le Billon, Philippe (2012): Building or spoiling peace? Lessons from the management of high-value natural resources. In: Lujala, Päivi – Rustad, Siri Aas (eds.): *High-Value Natural Resources and Peacebuilding*. London: Earthscan, s. 572–621.
- Sadoff, CW. – Grey, David (2002): Beyond the river: benefits of cooperation on international rivers. *Water Policy*, Vol. 2002, No. 4, s. 389–403.
- Světová banka (2011): *Conflict, Security and Development*. Washington, D.C.: Světová banka.
- Tauchman Mathews, Jessica (1989): Redefining Security. *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 2, s. 162–177.
- Tänzler, Dennis – Dabelko, Geoffrey D. – Carius, Alexander (2004): *Environmental cooperation and conflict preventiv at the World Summit on Sustainable Development*. Berlin: Adelphi Research.
- Ullman, Richard H. (1983): Redefining Security. *International Security*, Vol. 8, No. 1, s. 129–153.
- UNEP (2003): *Desk Study on the Environment in the Occupied Palestinian Territories*. Nairobi: United Nation Environmental Programme.
- UNEP (2009): *From Conflict to Peacebuilding – the Role of Natural Resources and the Environment*. Nairobi: United Nation Environmental Programme.
- UNEP (2010): *Sierra Leone. Environment, Conflict and Peacebuilding Assessment*. Technical Report. Geneva: UNEP.
- UNEP (2012): Greening the Blue Helmets. Environment, natural resources and UN Peacekeeping Operations. <<http://www.unep.org/disastersandconflicts/Introduction/EnvironmentalCooperationforPeacebuilding/GreeningtheBlueHelmetsReport/tabid/101797/Default.aspx>>.
- UNEP (2013): Governance for Peace over Natural Resources. A review of transition in environmental governance across Africa as a resource for peacebuilding and environmental management in Sudan. UNEP: Nairobi.
- Wallace, Jennifer – Conca, Ken (2012): Peace through sustainable forest management in Asia: The USAID Forest Conflict Initiative. In: Lujala, Päivi – Rustad, Siri Aas (eds.): *High-Value Natural Resources and Peacebuilding*. London: Earthscan, s. 503–528.
- West, Paige – Brockington, Dan (2006): An anthropological perspective on some unexpected consequences of protected areas. *Conservation Biology*, Vol. 20, No. 3, s. 609–616.
- Westing, Arthur (1972): Herbicidal damage to Cambodia. In: Nailands, J. B. et al.: *Harvest of Death: Chemical Warfare in Vietnam and Cambodia*. New York: Free Press, s. 177–205.
- Westing, Arthur (1976): *Ecological Consequences of the Second Indochina War*. Stockholm: Almqvist and Wiksell.

- Westing, Arthur (1992): Environmental Refugees: A growing category of displaced persons. *Environmental Conservation*, Vol. 19, s. 201–207.
- Westing, Arthur H. (1993): *Transfrontier Reserves for Peace and Nature: a Contribution to Human Security*. Nairobi: UNEP.
- Westing, Arthur H. (2001): A Korean DMZ park for peace and nature: towards a code of conduct. In: Chae-Han Kim (ed.): *The Korean DMZ Reverting beyond division*. Seoul: Sowha, s. 157–191.
- Westing, Arthur H. (2010): The Korean Demilitarized Zone (DMZ) As a Bridge Between the two Koreas. *Participant Papers 2010: A World Without Walls*, <<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/index.php?Participants-Papers-A-World-Without-Walls>>.
- Wolf, Aaron T. (1997): International water conflict resolution: Lessons from komparative analysis. *Water Resource Development*, Vol. 13, No. 3, s. 333–365.
- Wolf, Aaron T. – Kramer, Anika – Carius, Alexander – Dabelko, Geoffrey D. (eds.) (2005): *Managing Water Conflict and Cooperation. State of the World 2005: Redefining Global Security*. Washington D.C.: Worldwatch Institute.
- Young, Oran (2009): Governance for sustainable development in a World of risk interdependencies. In: Delmas, Magali A. – Young, Oran R. (eds): *Governance for the Environment. New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 12–40.
- Zbiczy, Dorothy C. (1999): Transboundary cooperation between international adjoining protected areas. In: Harmon, David (ed.): *On the frontiers of conservation*. Hancock, Michigan: George Wright Society, s. 199–204.
- Zbiczy, Dorothy C. – Green Mark (1997): Status of the world's transfrontier protected areas. In: *IUCN/WCPA. Transboundary protected areas as a vehicle for international cooperation*. Proceedings, Parks for Peace Conference, Somerset West, South Africa, September 16–18, 1997.

Dokumenty

- ENVSEC (n.d.): *ENVSEC in the South Caucasus: An Overview of projects*. Published by OSCE and ENVSEC Initiative, <<http://www.envsec.org/publications/envseccaucasus2012.pdf>>.
- *Expert Advisory Group on Conflict and Peacebuilding* (n.d.): <<http://www.unep.org/disastersandconflicts/Introduction/EnvironmentalCooperationforPeacebuilding/OtherECPActivities/ExpertAdvisoryGrouponConflictPeacebuilding/tabid/54649/Default.aspx>>.
- Global Environment Facility (n.d.): What is GEF, <<https://www.thegef.org/gef/whatisgef>>.
- OBSE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě) (2012): OSCE Guide on Non-Military Confidence-Building Measures. <<http://www.osce.org/cpc/91082>>
- OECD (2000): *State-of-the-Art Review of Environment, Security and Development Cooperation*. Working paper, February 2000, conducted on behalf of the OECD DAC.
- OSN (1982): World Charter for Nature. A/RES/37/7. Rezoluce Valného shromáždění Organizace spojených národů <<http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm>>.
- Transboundary Conservation Network (n.d.): About, <<http://www.tbpa.net/page.php?ndx=13>>.
- UN Peacekeeping (n.d.): Conflict and resources. <<http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/environment/resources.shtml>>.
- UNEP (n.d. a): Environment and peacebuilding. United Nation Environmental Programme, <<http://www.unep.org/disastersandconflicts/Introduction/EnvironmentalCooperationforPeacebuilding/EnvironmentandPeacebuilding/tabid/54579/Default.aspx>>.
- UNEP (n.d. b): What is ECP?, <<http://www.unep.org/disastersandconflicts/Introduction/ECP/whatisecp/tabid/105949/Default.aspx>>.
- World Commission on Environment and Development (1987): Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Transmitted to the General Assembly as an Annex to dokument A/42/427 – Development and International Co-operation: Environment, <<http://www.un-documents.net/wcedocf.htm>>.

Poznámka

Autorka děkuje šéfredaktorovi časopisu i anonymním recenzentům za podněty a komentáře. Studie vznikla v rámci interního grantového systému Západočeské univerzity v rámci grantu „Environmentální spolupráce v konfliktních oblastech: podmínky a možnosti“ (SGS-2014-011).

Životní prostředí, bezpečnost, konflikt a spolupráce: vývoj vybraných vztahů v posledních pěti desetiletích

	50. až 60. léta	70. léta	80. léta: životní prostředí a bezpečnost
Akademická sféra	<ul style="list-style-type: none"> • Objevují se první debaty o souvislosti mezi environmentálními změnami a bezpečností (Brown 1954) • Vznikl Římský klub, zahajuje debatu o omezeném objemu zdrojů na Zemi a nárůstu lidské spotřeby 	<ul style="list-style-type: none"> • Jako reakce na vietnamskou válku a používání chemických zbraní v jejím průběhu; debatovány jsou ekologické škody způsobené válečným konfliktem (Westing 1972, 1976) • Publikována kniha Meze růstu (první zpráva Římského klubu) • Jako reakce na ropné šoky nově analyzován vztah zdrojů a bezpečnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Byl rozšířen koncept bezpečnosti, nově zahrnoval i nevojenské hrozby (Ullman 1983) • dochází k redefinici bezpečnosti: nedostatek zdrojů je chápán jako hrozba národní bezpečnosti • Vzniká konsolidovaný proud výzkumu zabývající se vztahem životního prostředí (ŽP) a bezpečností (Matthews 1989; Myers 1989) • V roce 1988 vznikl společný program UNEP a PRIO „Military Activities and the Human Environment“
Politická sféra	<ul style="list-style-type: none"> • ECOSOC rozhodl o konání konference OSN zabývající se vztahem lidstva k životnímu prostředí 	<ul style="list-style-type: none"> • Konference OSN o životním prostředí • CIA zřídila centrum pro výzkum vztahu životního prostředí a bezpečnosti • Jako reakce na vietnamskou válku byly přijaty nové mezinárodní úmluvy zabývající se tzv. novými způsoby vedení války: Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů; Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter; Konvence OSN o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského využití technik modifikace prostředí (ENMOD) 	<ul style="list-style-type: none"> • OSN přijala Světovou chartu ŽP • Brandtova komise: úvahy o rozvoji se musejí týkat i ochrany ŽP • Palmeho komise: zabývá se bezpečností nad rámec starší vojenské interpretace • Komise G. H. Bruntlandové: interpretuje bezpečnost jako součást trvale udržitelného ŽP a zabývá se kauzálním vztahem mezi environmentální tísni a vypuknutím konfliktu

	90. léta: životní prostředí a konflikt	Nové tisíciletí: životní prostředí, bezpečnost, konflikt a spolupráce
Akademická sféra	<ul style="list-style-type: none"> • Výzkum vztahu mezi ŽP a bezpečností se rozvíjí třemi cestami: <ol style="list-style-type: none"> 1. zhoršování stavu ŽP a nedostatek zdrojů jsou hrozbami národní bezpečnosti 2. ŽP jako samostatný referenční objekt 3. existuje vztah mezi environmentálními změnami a násilnými konflikty (Kaplan 1994) • Empirický výzkum testující vztah mezi ŽP a konflikty: Torontská škola (Homer-Dixon 1991, 1994), PRIO, výzkum násilných konfliktů o vodní zdroje (Gleick 1993, 1994; Švýcarský mírový institut, studium vztahu mezi zhoršováním stavu životního prostředí, deviantním vývojem a násilnými konflikty (Baechler et al. 1995) • Koncept environmentální tísně: environmentální tíseň jako příčina násilného konfliktu (Homer-Dixon 1991, 1994) • Později: ŽP jako spouštěč, katalyzátor a/nebo cíl násilného konfliktu • ŽP jako prostor spolupráce mezi stranami konfliktu: aplikováno na Korejský poloostrov ve spolupráci s UNEP (Westing 1993) • Propojení úvah o ekonomických příčinách konfliktů a zdrojích (Collier – Hoeffler 1998) • Poškození ŽP jako důsledek války a/nebo přípravy na válku: výzkum vlivu působení armád a zpravodajských služeb na degradaci ŽP a ochranu ŽP → „gorillas and guerillas“ • Silná vlna kritiky propojování konceptů bezpečnosti a konfliktů s ŽP (Deudney 1990) 	<ul style="list-style-type: none"> • Environmentální procesy spoluutvářejí vnitřní a vnější chování skupin, které může vyústit v konflikt i spolupráci • Analýzy ŽP, konfliktů a spolupráce na mikroúrovni • Zhoršování stavu ŽP jako příležitost pro spolupráci: koncept environmentálního budování míru (Conca – Dabelko 2002) • Environmentální spolupráce se může přelévat z formálních mezistátních kanálů a pozitivně formovat mezispolečenské vztahy či vytvářet novou identitu a alternativní porozumění mezi skupinami • Spolupráce a vodní zdroje: spolupráce v oblasti říčních pánví • Technologické inovace a trh jako nové faktory v konfliktech spojených se zhoršováním stavu ŽP • Environmentální vládnutí na národní i mezinárodní úrovni • Ochrana ŽP v konfliktních oblastech a postkonfliktních regionech, mírové parky a přeshraniční mírové parky • Neočekávané důsledky přeshraniční ochrany ŽP (ochránci vs. místní společenství, ochrana ŽP vs. ekonomický rozvoj)
Politická sféra	<ul style="list-style-type: none"> • UNEP vydává první zprávu Global Environmental Outlook • UNDP: environmentální bezpečnost jako kategorie lidské bezpečnosti • Vzniká Global Environmental Facility jako pilotní program Světové banky s cílem pomoci při ochraně ŽP a trvale udržitelného rozvoje ŽP 	<ul style="list-style-type: none"> • UNEP zřizuje Post-Conflict Assessment Unit: postkonfliktní rekonstrukce musí zahrnovat i ochranu ŽP • Proces z Kimberley, Extractive Industries Transparency Initiative • IUCN, UNEP, WWF, OBSE, EU: environmentální spolupráce jako cesta k budování důvěry a míru (OBSE 2012, UNEP 2009) – mírové parky

	90. léta: životní prostředí a konflikt	Nové tisíciletí: životní prostředí, bezpečnost, konflikt a spolupráce
Politická sféra	<ul style="list-style-type: none"> • USA, Švédsko, Kanada a další: koncept tzv. zelené armády → zásady environmentálních standardů pro vojenský výcvik a vedení válek • Země NATO: využívání armád a zpravodajských služeb při ochraně ŽP a podpoře environmentálních iniciativ • Konference OSN o ŽP a rozvoji 	<ul style="list-style-type: none"> • UNEP, UNDP, OBSE, NATO: Environmental and Security Initiative; rámec pro koordinaci a výměnu myšlenek mezi různými aktéry působícími v oblasti bezpečnosti, řešení konfliktů a ŽP • OSN a další organizace akcentují ochranu ŽP jako součást rozvojových politik